

Др Дарко Димовски,
Доцент Правног факултета,
Универзитет у Нишу*

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 343.85:343.55

Рад примљен: 30.06.2015.

Рад прихваћен: 03.12.2015.

РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

***Апстракт:** Аутор на почетку рада истиче велику распрострањеност насиља у породици, при чему наглашава да класичне мере државне реакције у виду вођења кривичног поступка против извршиоца насиља у породици не дају адекватне резултате, јер се стопа насиља у породици не смањује како у свету, тако и у Републици Србији. Полазећи од тога да класична реакција државе на случајеве насиља у породици не даје добре резултате, аутор истиче ресторативну правду као алтернативни начин реакције на случајеве насиља у породици. Стога аутор истиче потребу примене ресторативне правде на случајеве насиља у породици, наводећи примере добре праксе у Канади и Сједињеним Америчким Државама. Надаље аутор анализира примену начела опортунитета на основу чл. 283 Законика о кривичном поступку Републике Србије за случајеве насиља у породици. Подвергавање психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања, као обавеза осумњиченог за насиље у породици, спроводи се у просторијама центара за социјални рад. Аутор на крају рада даје одређене предлоге с циљем побољшања постојећег програма у центрима за социјални рад у Републици Србији.*

***Кључне речи:** насиље у породици, насилници, третман, превенција.*

1. Увод

Насиље у породици, као мање или више видљива манифестација интерперсоналних односа међу члановима породице, представља појаву иманентну људском роду још од стварања првих људских група. Ипак, тек

* darko@prafak.ni.ac.rs

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179046 Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

се друга половина 20. века сматра „златним веком“ не само детета, већ и других вулнерабилних чланова породице, попут жена/мајки/партнерки и остарелих чланова породичног домаћинства, услед политичког ангажовања феминистичких и других невладиних организација на нивоу развијенијих држава света. Активном улогом група за заштиту људских права, насиље у породици престаје да представља приватну ствар чланова породице, постаје друштвено видљиво, с јасном тенденцијом уплива државе у приватну сферу живота.

Овај облик криминалитета насиља може се одредити као примена физичке и психичке силе међу члановима породице, при чему долази до тога да се сигурност чланова породице и њихов однос поверења угрози и/или повреди, уз испољавање контроле и моћи међу члановима породице, без обзира да ли је домаће законодавство инкриминисало ово друштвено неприхватљиво понашање као кривично дело, и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења (Константиновић Вилић, Николић Ристановић, Костић, 2012: 115–116).

Изложеност чланова породице, а посебно жена као лица с највећим ризиком виктимизације, свакодневно је велика, без обзира што су државе широм света изградиле одговарајући легислативни оквир за борбу против овог облика криминалитета насиља, уз јасну казнену политику ретрибутивног процеса. Другим речима, казнена политика у борби против насиља у породици није дала одговарајуће резултате, те је стога неопходно приступити изградњи другачијег начина реакције на овај облик криминалитета насиља, са јасним циљем да се избегне вршење истог кривичног дела у будућности. Наиме, другачији начин друштвене реакције на насиље у породици се отелотворује у примени ресторативне правде у којој се подједнако штите интереси жртве, учиниоца насиља у породици, као и локалне заједнице. Стога ће аутор у наредном делу рада изложити распрострањеност насиља у породици у свету и код нас, да би на крају изложио основе примене ресторативне правде на случајеве насиља у породици у свету, са посебним освртом на ресторативну правду код овог облика криминалитета насиља у Републици Србији.

2. Распрострањеност насиља у породици

Податке о распрострањености насиља у породици тешко је утврдити, јер код овог облика криминалитета постоји велика тамна бројка. Ипак, резултати криминалошких истраживања указују да је насиље у породици веома распрострањено. Наиме, према извештају Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (United Nations Entity

for Gender Equality and the Empoverment of Women), 35% жена широм света су жртве насиља у породици.¹ Насиље над женама у породичним односима има највећи обим у Африци, источном Медитерану и југоисточној Азији, у којима се 37% жена суочава с насиљем, док је најмање заступљано у државама високог економског благостања, као што су државе Европе и западног Пацифика, где је 25% жена, у неком тренутку свог живота, било жртва насиља у породици.²

Истраживања у појединачним државама показују различите резултате. Тако, на пример, у Сједињеним Америчким Државама, према подацима Министарства правде из 2013. године, 25% жена су биле жртве породичног насиља, док се годишње деси око 960.000 случајева насиља у породици. Жене су жртве насиља у породици у око 85% случајева, док су мушкарци виктимизирани у 15% случајева. Највећи виктимогени ризик имају жене старости од 20 до 24 године. Број убистава међу члановима породице је такав да се просечно дневно изврше 3 убистава жене и 1 убиство мушкарца, што доводи до тога да чак 11% убистава у Сједињеним Америчким Државама буде резултат постојања насиља у породици током 1998. године. Пружање здравствених услуга жртвама породичног насиља годишње кошта пореске обвезнике око 5,8 милијарди америчких долара. Насиље у породици је повезано и са другим облицима насиља, попут криминалитета прогањања. Њихову повезаност најбоље илуструје податак да је преко 503.000 жена прогањано од стране својих интимних партнера. Подаци о распрострањености насиља у интимним односима међу средњошколцима су још алармантнији. Наиме, 32% средњошколаца је у таквој емотивној вези која подразумева постојање насиља. Средњошколке у 40% случајева знају особу женског пола њихових година која је била жртва насиља од стране својих интимних партнера.³

Према резултатима истраживања Националног института правде и Центра за контролу болести и превенцију у САД, за које многи истраживачи насиља у породици сматрају да је најпоузданије, процењено је, на основу испитаног узорка од 16.000 особа, да је 1,5 милиона особа женског пола жртва насиља у породици, док се број мушкараца креће око 830.000. Ово истраживање је, уједно, показало да је међу испитаницима, једна четвртина тврдила да је била жртва напада или силовања током свог живота (Roberts, 2002: 25).

1 Facts and Figures: Ending Violence against Women, Retrieved 31, March 2014 from <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>.

2 Global and regional estimates of violence against women, Retrieved 31, March 2014 from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf.

3 Domestic Violence / Abuse Statistics, Retrieved 30, March 2014 from <http://www.statisticbrain.com/domestic-violence-abuse-stats/>.

Република Србија не „заостаје“ за насиљем у породици у односу на друге државе. Прво квантитативно истраживање о распрострањености насиља у породици у Републици Србији је спроведено 2001. године, од стране Виктимолошког друштва Србије, када није ни постојала инкриминација насиља у породици као кривичног дела. На узорку од 700 пунолетних жена, дошло се до резултата да је свака трећа жена доживела физички напад, док је свака друга жена била жртва психичког напада (Димовски, 2014: 159–160). Услед процеса криминализације, када је 2002. године насиље у породици инкриминисано као кривично дело, дошло је до тога да се број кривичних дела из главе XIX, под називом кривична дела против брака и породице, повећа у наредним годинама за три пута. Тако је 2004. године било пријављено 1.009 пунолетних лица за кривично дело насиља у породици, док је 2012. године број пријављених пунолетних лица нарастао на 3.624.⁴ Такође, треба нагласити да држава није могла да пружи адекватну заштиту жртвама насиља у породици, а пре свега женама као групи која има највећи ризик да постану жртве овог облика криминалитета, због тога што поједини облици насиља у породици, попут сексуалног насиља над женама у браку, нису могли да се подведу ни под једно кривично дело. Уколико је дошло до физичког насиља, насилници су процесуирани према одредбама о лаким и тешким телесним повредама, док се психичко насиље подводило под кривично дело увреда или клевета (Константиновић Вилић et al. 2012: 119). Одговарајућом изменом Кривичног законика, физичко и психичко насиље подводило се под кривично дело насиља у породици из члана 194 КЗ, а сексуално насиље међу брачним партнерима под одредбе кривичног дела силовања.

Обим насиља у породици на територији коју покривају тужилачки и судски органи Града Ниша је константан за период 2010–2013. година. Наиме, током 2010. године Полицијској управи у Нишу поднето је 215 кривичних пријава, а 2011. године 199 кривичних пријава. У наредној години је дошло до благог повећања пријављених случајева насиља у породици – 217, док је у последњој години посматраног периода поднето 222 кривичних пријава за насиље у породици. Основно јавно тужилаштво је током 2010. године примило 256 кривичних пријава, док је одбацило 55. Наредне године је било најмање примљених кривичних пријава, свега 87, док је одбачено 34. Године 2012. долази до наглог скока броја примљених кривичних пријава од стране Основног јавног тужилаштва. Наиме, тада

4 Републички завод за статистику, Retrieved 31 March 2014, from <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d140202IND01%2635%3d6%2657%3d0%2c01%2c02%2c03%2c04%2c2%262%3d%23all%23%266%3d1%2c2%26sAreaId%3d140202%26dType%3dName%26lType%3dSerbianCyrillic>.

је примљено 312 кривичних пријава, а одбачено је 57. У последњој години посматраног временског периода примљена је 241 кривична пријава, при чему је одбачено њих 64.

3. Примена ресторативне правде на случајеве насиља у породици у свету

Упоредо са прихватањем чињенице да класичан ретрибутивни концепт кривичног права не даје адекватне резултате у борби против насиља у породици, развијала се идеја о примени ресторативне правде на случајеве насиља у породици, којом би се радило на оснаживању положаја жртве и локалне заједнице с циљем задовољена њихових потреба (Morris, Kingi, Gelsthorpe, Hayden, 2014: 212). Ипак, многи криминолози, задојени феминистичком идеологијом, а priori су одбацили могућност примене ресторативне правде на случајеве насиља у породици. За разлику од других кривичних дела, код којих је избор жртве често случајан и код којих је не постоји могућност ревиктимизације, код насиља у породици ствари стоје управо супротно. Наиме, код случајева насиља у породици, због постојања тзв. циклуса насиља (cycle of violence), односно ревиктимизације, као и због чињенице да се жртва не постаје стицајем случајних околности, већ намерним одабиром, на основу чињенице да је жртва у партнерским односима са насилником, (не) може се применити ресторативна правда. Бројни криминолози, попут Странга (Strang) и Бретвајта (Braithwaite), поставили су питање ефикасности ресторативне правде на случајеве насиља у породици. Они су поставили питање ефикасности извињења насилника. Уједно, као проблем се јавио сусрет насилника и жртве за време ресторативне правде, када постоји могућност ревиктимизације и секундарне виктимизације. Укљученост локалне заједнице, као незаобилазног чиниоца поступка ресторативне правде, такође се јавила као проблем (Fernandez, 2006: 13). Међутим, поред свих проблема, који се јављају при самој помисли на примену ресторативне правде на случајеве насиља у породици, бројни криминолози су заступали тезу да ју је могуће применити на овај облик криминалитета насиља.

Временом, дошло је до примене ресторативне правде на случајеве насиља у породици у бројним земљама. Државе које су највише одмакле у њеној примени су Канада, Сједињене Америчке Државе, Аустралија, Нови Зеланд.

Канада се сматра земљом порекла примене ресторативне правде на случајеве насиља у породици. Наиме, седамдесетих година прошлога века, у заједници хришћана по имену Меноноте дошло је до организованог сусрета извршиоца и жртве насиља у породици (Fernandez, 2006: 11).

Стога је на примеру Канаде могуће објаснити (не)успешност примене овог концепта на случајеве насиља у породици. Наиме, у граду Едмонтон примењује се ресторативна правда на случајеве насиља у породици од 1998. године, у виду посредовања између насилника и жртве – victim-offender mediation (VOM). Да би дошло до спровођења ресторативне правде неопходно је испуњење одређених услова. Тако је, на пример, потребно да је жртва добро информисана о самом поступку ресторативне правде, као и да је њено учешће добровољно. Уједно, неопходно је постојање жеље и осећање личне безбедности код жртве, јер се само на тај начин стварају услови да жртва изрази своја осећања и потребе у вези насиља у породици. Неопходно је постојање безбедности за жртву и ван просторија у којима се спроводи ресторативна правда. На крају, да би поступак ресторативне правде дао добре резултате, потребно је да учинилац овог облика криминалитета насиља прихвати пуну одговорност за своје понашање, изрази кајање, спремност да у истим или сличним ситуацијама поступи драстично другачије, као и да буде отворен за расправу о томе каква су искуства жртве у вези насиља у породици и како је његово понашање имало утицаја на свакодневни живот жртве. Само спровођење поступка ресторативне правде захтева пажљиво планирање, које некад траје и месецима. Остваривање циљева ресторативне правде тражи вишеструко одржавање сесија (Stubbs, 2004: 9).

Овај облик ресторативне правде, односно VOM-а, захтева дуготрајно посматрање случајева, као и припремни рад који се отелотворује у низу сеанси, што треба да резултира успостављањем медијације између насилника и жртве. Такође, самој медијацији треба више времена, при чему се примењују различите ресторативне технике како би дала адекватне резултате. Једна од мана VOM програма је немогућност предвиђања у којим случајевима насиља у породици који су резултирали успешном медијацијом ће насиље да се понови, те је стога неопходно наставити праћење свих случајева медијације насиља у породици (Константиновић Вилић, 2006: 120).

Бројне савезне државе у Сједињеним Америчким Државама примењују ресторативну правду на случајеве насиља у породици. Савезна држава Северна Каролина је највише одмакла у примени алтернативног начина реакција на случајеве насиља у породици. Овај програм ресторативне правде познат је под именом North Carolina Family Group Conferencing Project. Примењује се у 13 округа ове савезне државе. Пројектом се жели остварити безбедно окружење не само за одрасле чланове породице – жене, већ и за децу. То се постиже интензивним радом са члановима шире породице, пријатељима, локалним организацијама и државним

агенцијама. Другим речима, ресторативна правда се одржава на тај начин што на тзв. форуму (сесији) присуствују чланови породице, који су непосредно укључени у случај насиља, заједно са својим рођацима, како би створили „породичну групу“ (family group), с циљем израде плана регулисања конкретног случаја насиља у породици. Наиме, као циљ овог пројекта постављено је охрабривање свих укључених у „породичну групу“ да преузму одговорност за благостање чланова породице и стварање иницијативе чланова породице у решавању последица насиља (Sullivan, Tifft, 2006: 290).

4. Примена ресторативне правда на насиље у породици у Републици Србији

Полазећи од чињенице да је насиље у породици, нарочито према женама, изразито заступљено, јавни тужиоци у Републици Србији су, поред покретања кривичног поступка према насилницима, при чему постоји могућност изрицања казне затвора за случајеве насиља у породици, почели да примењују, на основу члана 283 Законика о кривичном поступку,⁵ начело опортунитета према извршиоцима насиља у породици. Наиме, према поменутом члану закона, јавни тужилац може одложити кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора, ако осумњичени прихвати једну или више обавеза. У случајевима насиља у породици обавеза се састоји у подвргавању психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања. Наредбом о одлагању кривичног гоњења, јавни тужилац одређује рок у којем осумњичени мора да изврши преузету обавезу, при чему рок не може бити дужи од годину дана. Испуњавањем поменуте обавезе од стране осумњиченог, јавни тужилац ће решењем одбацити кривичну пријаву, и о томе обавестити оштећеног. Анализом бића кривичног дела насиља у породици, јасно је да се начело опортунитета може применити на први, други и пети облик кривичног дела насиља у породици.

Желећи да пружи одговарајући психосоцијални третман починиоцима насиља у породици, Република Србија је током 2012. године, у сарадњи са Програмом Уједињених нација за развој, покренула пројекат под називом „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, којим се пружао одговарајући третман мушкарцима починиоцима насиља у партнерским односима. На овај начин Република Србија испуњава препоруку из Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (The Con-

⁵ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 121/2012, 32/2013 и 45/2013.

vention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CE-DAW). Пројекат пружања третмана мушкарцима починиоцима насиља у партнерским односима покренут је истовремено у центрима за социјални рад у Београду, Нишу и Крагујевцу. Као општи циљ пројекта одређено је заустављање и спречавање насиља у партнерским односима у породици и заштита жртава од насиља у породици. Стицање увида у природу насилног понашања, преузимање одговорности за насиље, промена уверења која доприносе насиљу и развијање нових просоцијалних образаца понашања одређени су као посебни циљеви пројекта (Секулић, Малешевић, 2012: 25).

Само мушкарци који су насилни према својим садашњим или бившим брачним или ванбрачним партнеркама могу бити укључени у овај третман који се састоји из две целине. Наиме, у првом делу (индивидуални третман) се врши процена индикација и контраиндикација за групни рад извршиоца партнерског насиља, при чему се обавља сусрет са жртвом партнерског насиља, уз информисање насилника. Друга целина се огледа у спровођењу групног терапијског рада у трајању од 24 сесансе.

На основу различитих индикација и контраиндикација врши се процена да ли одређени насилник може бити укључен у индивидуални и групни третман. Као индикације, тј. критеријуми за укључивање у индивидуални третман наводе се: 1) починилац је био насилан само према члановима породице – партнерки и/или осталим члановима породице; 2) постоји безбедност жртве насиља у породици (насиље је заустављено), те је насилник спреман да потпише тзв. уговор о ненасиљу; 3) неопходно је да се не ради о насиљу са озбиљним последицама; 4) насилник признаје кривично дело и прихвата одговорност за њега; 5) добровољност код прихватања психосоцијалног третмана код насилника и 6) постојање сагласности код насилника да терапеут ступи и одржава контакт са жртвом, с циљем утврђивања да ли се насиље не понавља. Контраиндикације за индивидуални третман се односе на чињенице које одузимају одређеном лицу могућност да буде укључено у психосоцијални третман. Наиме, контраиндикације се отелотворују у следећим чињеницама: 1) учинилац прети убиством члана породице или самоубиством, односно код њега постоји фантазија о њима; 2) постојање опседнутости партнерком; 3) присутност менталног обољења, што онемогућава пуну укљученост у психосоцијални третман; 4) поседовање оружја од стране насилника; 5) зависност насилника од психоактивних супстанци или алкохола; 6) постојање индиција о сексуалном злостављању детета и 7) одбијање насилника да призна кривично дело и након одржаних припремних састанака.

Индивидуални третман се обавља у просторији мањој од оних у којима се врши групни третман. На почетку је неопходно да се терапеут представи насилнику, при чему је, такође, потребно представити установу у којој се спроводи третман. Једна од одлика индивидуалног третмана јесте поверљивост. Међутим, од ове одлике индивидуалног третмана постоји изузетак који су огледа у дужности терапеута да пријави оно насиље које није откривено. Након овога, насилника треба упознати са сврхом и структуром третмана, уз постављање питања да ли он прихвата третман. Прихватање индивидуалног третмана нужно подразумева заустављање насиља, преузимање сопствене одговорности за насиље према партнерки, престанак употребе алкохола и психоактивних супстанци, редовно долажење, као и знања да ће терапеут обавити разговор са жртвом, који се води искључиво ради проверавања да ли је насиље престало. Наиме, телефонски разговор терапеута и жртве обавља се након првог разговора са насилником. У Приручнику је наглашено да третман није могућ уколико се насилник противи контакту терапеута и жртве. Циљ третмана је заустављање насиља, те је неопходан контакт терапеута са жртвом, при чему је жртва слободна да прихвати сарадњу са терапеутом. Задатак успостављања контакта није преношење информација жртве насилнику и обратно, при чему терапеут не треба да подстиче обнављање њихове везе, односно брака. Терапеут има обавезу да, након представљања, обезбеди основне информације жртви о самом психосоцијалном третману, уз истицање да је безбедност жртве на првом месту. Током разговора је неопходно проверити да ли је насиље заустављено, спремност жртве да пријави евентуално нове случајеве насиља у породици, представити шта се очекује од жртве, утврдити њена очекивања у смислу повремених телефонских разговора и разговора у саветовалишту, као и указати јој на систем подршке жртвама насиља у локалној заједници. Уједно, након првог разговора треба проверити шта је насилник рекао жртви у вези њеног разговора са терапеутом, ако и даље живе у истом домаћинству или су у контакту. Иако је у Приручнику наглашено да терапеут није медијатор између насилника и жртве, треба нагласити да терапеут фактички врши улогу медијатора, јер доприноси заустављању насиља и, у крајњем случају, успостављању нормалних односа између партнера. Другим речима, у оваквом раду терапеута са насилником и жртвом могуће је препознати основне контуре ресторативне правде. Ипак, достизање пуног обима ресторативне правде захтева промену рада код психосоцијалног третмана. Наиме, неопходно је омогућити директан контакт насилника и жртве након одређених припрема, како би они у непосредном разговору истакли своја искуства у вези извршеног насиља, све с циљем „поправљања“ онога што је уништено извршеним кривичним делом.

Опис последњег насилног догађаја је есенцијални део индивидуалног третмана. Како би насилник био отворенији за примену одговарајућег третмана према њему неопходно је, након описа последњег насилног догађаја, да га терапеут упозна са типовима насиља. На тај начин насилник треба да развије способност да препозна све случајеве насиља које је примењивао према својој партнерки. Поред испитивања очекивања насилника од спровођења индивидуалног третмана према њему, потребно је надаље упознати насилника са техникама за заустављање насиља као што је *time out*.⁶ На крају прве сеансе индивидуалног третмана, са насилником се договарају термини спровођења наредних сеанси, при чему је потребно водити рачуна о томе да су многи насилници у радном односу, те је неопходно уважити њихове обавезе. Могуће је спровести четири сеансе индивидуалног третмана, након чега бива одлучено да ли је конкретан насилник способан за укључивање у наредну фазу третмана – групни рад (Секулић et al. 2012: 25–33).

Након завршетка индивидуалног третмана терапеути процењују да ли се насилник може укључити у групни третман. Предуслов за укључивање насилника у групни рад је постојање жеље код насилника да на овај начин настави са третманом. Као контраиндикације за укључивање насилника у групни третман, како је то наведено у Приручнику за обуку професионалаца и професионалки за третман починилаца насиља у партнерским односима, су: 1) постојање језичке баријере – другим речима неопходност функционалне употребе српског језика; 2) сексуално, жестоко физичко или психичко насиље према деци; 3) тешка животна ситуација насилника у смислу немања посла, места становања или је у току поступак за доделу старатељства над дететом; 4) насилник се налази у притвору или издржава казну затвора; 5) ниједан насилник не сме да буде у таквом положају који га чини „усамљеним“ у односу на друге насилнике из групе; 6) суицидалне мисли или акутна тешка депресија код насилника; 7) постојање изразитих тешкоћа у друштвеним контактима, као што су претерана стидљивост, страх од групе и тако даље, што резултира немогућношћу функционисања у оквиру групе; 8) заузимање изразито контролишућег става према групном третману и терапеуту од стране насилника и 9) кршење правила групе.

6 *Time out* је техника за заустављање насиља. Полазећи од тога да се насиље међу члановима породице дешава у тренуцима када се испоји различито мишљење или када неко од чланова породице сматра да је угрожен или осећа неправду, *time out* техника се састоји у томе да долази до престанка свађе међу члановима породице, без обзира на тренутна осећања. Пожељно је да мушкарац напусти просторију и, ако је то могуће, прошета или трчи како би смањιο напетост. Не препоручује се возња аутомобила. Женама се препоручује да оду у собу која има спољна врата (Cooper, Vetere, 2005: 22).

Поједини услови за укључивање насилника у групни третман су дискутабилни. Наиме, пођимо од тога да је, како стоји у Приручнику, потребно да насилник зна српски макар на функционалном нивоу. Са разлогом се поставља питање да ли такав услов треба поставити и за индивидуални третман, јер се и код индивидуалног третмана одржавају одређене сесансе, што подразумева употребу језика. Такође, као питање се поставља опортуност овог захтева, јер је могуће да припадник мањинске заједнице у Србији, који притом не зна српски, изврши кривично дело насиља у породици. Другим речима, постојање овог услова доводи до немогућности укључивања припадника мањинских заједница који не знају српски језик у психосоцијални третман у оквиру центара за социјални рад. Стога је неопходно размишљати о укључивању преводиоца у психосоцијални третман, с циљем да и овакви насилници имају могућност да коригују своје понашање и избегну кривичну одговорност.

Лоше постављена контраиндикација се отелотворује и код сексуалног, жестоког физичког или психичког насиља према деци. Ова контраиндикација код групног третмана се наводи као контраиндикација и код индивидуалног третмана, с тим што је она много шире одређена код групног третмана. Другим речима, само постојање индикација о сексуалном злостављању детета је основ за неспровођење индивидуалног третмана, док жестоко физичко и психичко насиље то није. Уколико је интенција била да се насиље према деци одреди као основ за неспровођење психосоцијалног третмана према насилнику, било би много боље да су основи неспровођења индивидуалног, односно групног третмана одређени на истоветан начин. Уједно, било би много боље да је направљена јединствена листа контраиндикација за целокупни психосоцијални третман, чиме би се олакшала примена психосоцијалног третмана.

Оправдано се поставља питање да ли је целисходно предвидети као контраиндикацију да се насилник налази у притвору или затвору. Наше мишљење се заснива на тези да би непредвиђање ове чињенице као контраиндикације побољшало положај и ових лица, јер би они у крајњем случају успешним завршетком психосоцијалног третмана избегли кривичну одговорност за насиље у породици. Уједно, ово би подразумевало да надлежна служба у оквиру пенитенцијарне установе доводи насилника на психосоцијални третман, односно групни третман. Таква могућност није предвиђена у Законику о кривичном поступку, стога је потребно прописати овакву могућност. Такође, Приручником нигде није разрађена контраиндикација да ниједан насилник не сме да буде у таквом положају који га чини „усамљеним“ у односу на друге насилнике из групе. Овако постављена контраиндикација може довести до дискриминације, јер је

могуће да терапеути неправилно препознају „усамљеност“ одређеног појединца, те према њему не примене групни третман.

Групни рад се састоји од осам тематских целина, при чему је свака од тематских целина предмет поступања на три сеансе: 1) шта је насиље, 2) психолошко насиље, 3) блискост, секс и љубав, 4) алтернатива насиљу, 5) одговорност, 6) отац и дете, 7) узроци испољавања насиља и 8) последице насиља. Сама сеанса обухвата евалуацију претходног сусрета, вентилирање и индивидуално време. Евалуација претходног сусрета се спроводи с циљем проверавања разумевања, увиђања колико су поједини чланови усвојили ненасилне методе понашања, као и установљавања напретка појединих насилника. Процењивање количине беса од стране самог насилника чини суштину вентилирања, којом се тежи да се учесник групних сеанси реши насиља, односно да подели сопствена искуства у вези насиља и конфликтних ситуација које су се догодиле од претходног сусрета. У фази индивидуалног времена, сваки појединац добија повратну информацију о сопственом искуству од стране осталих чланова групе и терапеута. Током групних сеанси обрађују су следеће теме: шта је насиље, психолошко насиље, сексуалност, алтернативе насиљу, одговорност, отац и дете, узроци насиља, последице насиља.

На завршној сеанси централни део односи се на евалуацију постигнутих резултата код сваког члана групе појединачно. Наиме, од сваког члана се очекује да препозна промене код самог себе у погледу свог понашања према партнерки. Другим речима, члан групе треба искрено да каже који су ставови, схватања и поступци промењени, а који су остали исти. На основу тога, терапеут даје оцену о напретку сваког члана групе, уз постављање питања: „Да ли бисте нас позвали да се насиље понови?“ Последња сеанса завршава се попуњавањем евалуационог листа.

Програм којим се пружао одговарајући третман мушкарцима починиоцима насиља у партнерским односима у Центру за социјални рад „Свети Сава“ почео је да се спроводи од 1. марта 2012. године. До сада је психосоцијалним третманом био обухваћен 61 насилник, при чему су од тог броја четири особе биле женског пола. Оне нису биле обухваћене третманом због непостојања адекватне обуке терапеута за рад са њима, као и због тога што је било немогуће оформити групе за третман услед њиховог малог броја. Уједно, је програм намењен искључиво особама мушког пола. Са четворицом насилника се радило индивидуално, јер нису испуњавали одређене критеријуме за рад у групи, док је 31 насилник био укључен у групни третман. Двадесет два починица насиља у породици нису укључени ни у индивидуални ни у групни третман, јер су код њих постојале

контраиндикације. Сви са којима је поступано били су осумњичени за први облик насиља у породици, при чему су четворица осумњичена за психичко насиље, а сви остали, њих 31, су послати на подвргавање психосоцијалном третману због физичког насиља. Од 31 насилника који су били укључени у групни третман, двојица су искључени из програма, због недоласка на сесије. Сви насилници који су подвргнути групном третману завршили су третман, од чега су њих петорица успешно завршили, а њих 24 делимично успешно, што не спречава јавног тужиоца да одбаци кривичну пријаву. Такође, четворица су били укључени у индивидуални третман који су завршили успешно, због тога што, на пример, нису могли да долазе на сесије групног третмана јер раде ван Ниша.

5. Закључак

Република Србија је скоро увела, у оквиру центара за социјални рад, третман са мушкарцима извршиоцима насиља у породици. Центар за социјални рад у Нишу „Свети Сава“ представља пионира у раду са извршиоцима насиља у породици. Иако је програм рада са насилницима у виду пружања психосоцијалног третмана дао одличне резултате, има доста простора за његово унапређење. Наиме, неопходно је што пре донети правилник којим би се регулисала сва отворена питања, као што је, на пример, питање изузећа терапеута у одређеном предмету због околности које доводе у питање његову објективност. Уједно, потребно је предвидети могућност рада и са насилницама, јер немогућност примене психосоцијалног третмана према њима неминовно доводи до тога да се оне даље процесуирају за извршено кривично дело насиља у породици, чиме се стављају у неравноправни положај у односу на мушкарце насилнике.

Проблем недовољне обучености терапеута за рад са насилницама може се брзо превазићи организовањем додатне обуке терапеута, док се проблем недовољног броја насилница за формирање група може надоместити индивидуалним радом са насилницама. Наиме, остаје нејасно зашто насилнице нису биле укључене у индивидуални рад, када већ таква могућност постоји за насилнике. Такође, у наредном периоду је потребно радити на стандардизацији критеријума за процену успешности третмана, јер су се досадашње процене заснивале више на субјективном утиску терапеута. Такође, поставља се питање да ли је целисходно да јавни тужиоци одбацују кривичне пријаве за осумњичена лица у вези насиља у породици, ако су они само делимично испунили услове предвиђене психосоцијалним третманом. Иако у раду са насилницима терапеути пуштају одређене филмове о насиљу у породици, треба размислити о целисходности непосредног

сусрета насилника и жртве, чиме би се створила основа за спровођење ресторативне правде, или пуштања снимка сведочења жена, као најадекватније форме сведочења која би заменила непосредни сусрет жртве и насилника у ситуацији када је немогуће организовати један такав сусрет због противљења жртве. Прихватањем поменутих предлога, програм превенције насиља у породици путем рада са насилницима био би додатно побољшан, с циљем смањење стопе вршења насиља у породици.

Литература

Global and regional estimates of violence against women, Retrieved 31, March 2014 from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf

Димовски, Д. (2014). *Заштита жена у кривичном праву, Мобилна правна клиника у акцији – од институције ка жртви*. Ниш: Центар за Публикације Правног факултета

Domestic Violence/Abuse Statistics, Retrieved 30, March 2014 from <http://www.statisticbrain.com/domestic-violence-abuse-stats/>

Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, Бр. 72/2011, 121/2012, 32/2013 и 45/2013

Константиновић Вилић, С. (2006). *Различита схватања о односу ресторативне правде и насиља у породици*, бр. 4. Београд: Социјална мисао

Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М. (2012). *Криминологија*, Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу

Morris, A., Kingi, V., Gelsthorpe, L., Hayden, A. (2014). *A Restorative Approach to Family Violence: Changing Tack*. England: Ashgate Publishig Limited

Републички завод за статистику, Retrieved 31 March 2014, from <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d140202IND01%2635%3d6%2657%3d0%2c01%2c02%2c03%2c04%2c2%262%3d%23all%23%266%3d1%2c2%26sAreaId%3d140202%26dType%3dName%26lType%3dSerbianCyrillic>

Roberts, A., (2002). *Handbook of Domestic Violence Intervention Strategies: Policies, Programs and Legal Remedies*. New York: Oxford University Press

Stubbs, J. (2004). *Restorative Justice, Domestic Violence and Family Violence, Australian Domestic & Family Violence*. Sidney: Clearinghouse

Sullivan, D., Tiff, L. (2006). *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*. New York: Routledge

Ур. Секулић, Ј., Малешевић, Д. (2012). *Приручник за обуку професионалаца и професионалки за третман починилаца насиља у партнерским односима*, Београд: Управа за родну равноправност и Министарство рада, запошљавања о социјалне политике

Facts and Figures: Ending Violence against Women, Retrieved 31, March 2014 from <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>

Fernandez, M. (2006). *Restorative Justice for Domestic Violence Victims: An Integrated Approach to Their Hunger for Healing*. Maryland: Lexington Books

Cooper, J., Vetere, A. (2005). *Domestic Violence and Family Safety: A systemic approach to working with violence in family*. London: Whurr Publishers

Darko T. Dimovski, LL.D.

Assistant Professor,

Faculty of Law, University of Niš

THE ROLE OF RESTORATIVE JUSTICE IN THE PROTECTION AGAINST DOMESTIC VIOLENCE

Summary

In the first part of this article, the author draws attention to the high incidence of domestic violence and emphasizes that the classical measures of state intervention in the form of criminal proceedings against the perpetrators of domestic violence do not yield adequate results given the fact that domestic violence rate is not significantly reduced either in the world or in the Republic of Serbia. Given that the traditional forms of state reaction to domestic violence do not produce relevant results, the author points out to restorative justice as an alternative response to domestic violence cases. Therefore, highlighting the need to apply the mechanisms of restorative justice in domestic violence cases, the author provides examples of good practice in Canada and the United States. Further on, the author analyzes the application of the principle of opportunity, envisaged in Article 283 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Serbia, to domestic violence cases. The person suspected of committing domestic violence is subjected to psychosocial treatment, which is carried out on the premises of social welfare centers for the purpose of eliminating the causes of violent behavior. In the final part of the paper, the author gives some suggestions aimed at improving the existing program in social welfare centers in the Republic of Serbia.

Key words: *domestic violence, bullies, treatment, prevention.*

